

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

PROGRAM ZAJĘĆ TEATRALNO - MUZYCZNYCH

Założenia ogólne

Zajęcia teatralno - muzyczne stwarzają uczniom warunki do wszechstronnego rozwoju korzystając z dóbr, jakie daje muzyka i teatr. Teatr porusza uczucia. Stwarza pole do przeciwdziałania zahamowaniom. Dzieci rozwijają kreatywność i zaufanie wobec własnych pomysłów. Przeżywają historie, które ich dotyczą i angażują do myślenia. Sztuka teatralna daje możliwość z jednej strony poznania siebie, ale także budowania pewnego dystansu wobec swoich słabości oraz „wybrania dla siebie nowej roli”. Można wypróbować nowe pomysły, które w codzienności byłyby krytykowane lub uznane za absurdalne. Podczas ćwiczeń teatralnych dzieci mają możliwość rozwijania swojej wyobraźni, budowania świata marzeń i wiary w ich realizację. Podczas ćwiczeń teatralnych uczestnicy poznają tematykę różnych problemów społecznych w sposób szczególny – doświadczają ich odczuwając całym ciałem, włączając emocje i działanie. Połączenie muzyki z teatrem zwiększa bogactwo doświadczeń w kierunku ogólnego rozwoju wrażliwości, przeżywania, pomysłowości i ekspresji. Oddziaływanie na emocje wywołuje umiejętność aktywnego doznawania piękna, kształtuje wrażliwość i potrzebę kontaktu ze sztuką.

Teatr dziecięcy to miejsce, w którym jego uczestnicy nie są poddani skonwencjonalizowanym przepisom i wymaganiom. Uczestnictwo w nim nie jest uwarunkowane przestrzeganiem sztywnych zasad, ale głównym celem zajęć nie jest prezentacja sceniczna. Najważniejszy jest proces tworzenia, w którym uczestniczą dzieci. Jeżeli teatr dziecięcy ma służyć rozwojowi, to dziecko uczestniczące w tym procesie musi być podmiotem działań. Podmiotowe traktowanie uczestników zajęć zakłada, że bierzemy pod uwagę indywidualne sprawności, talenty i ograniczenia każdej osoby, że są one dla prowadzącego najważniejsze. Z takiego założenia wynika

konieczność dostosowania inscenizacyjnych pomysłów opiekuna grupy do konkretnych możliwości jej członków. Nauczyciel organizuje sytuacje edukacyjne, ale to od dziecka zaangażowania, pomysłu i możliwości zależy ich dalszy przebieg. Zadania, które otrzymuje mają charakter otwarty zarówno w fazie przygotowawczej, kiedy uczniowie kształtują swój warsztat, jak i podczas prac nad scenariuszem przedstawienia. Nauczyciel musi inspirować powstawanie dziecięcych pomysłów, zarówno co do sposobów interpretacji, jaki i co do możliwości inscenizacji całości. Ten proces twórczy nastawiony jest na swobodne eksperymentowanie z materiałem teatralnym, na poznawanie warsztatu aktorskiego poprzez gry, zabawy, etudy. Każda z tych form spełnia szereg istotnych funkcji w procesie twórczym, wprowadza w świat teatru i wyznacza granicę pomiędzy realnym „tu i teraz”, a rzeczywistością fikcji tworzonej w spektaklu. Pozwala „odciąć się” od istniejących w grupie konfliktów i osobistych problemów każdego uczestnika, buduje nową płaszczyznę wspólnego działania.

Cele zajęć

Udział w zajęciach teatralno – muzycznych wspomaga rozwój kompetencji osobistych, społecznych (szczególnie komunikacyjnych) i kulturowych.

Rozwój kompetencji osobistych:

1) samoświadomość:

- świadomość emocjonalna:** rozpoznawanie własnych stanów emocjonalnych i uczuciowych, zdolność do akceptacji zarówno stanów pozytywnych, jak i negatywnych, umiejętność werbalizacji, zrozumienie emocji i wiedzy o nas samych;
- poprawna samoocena:** świadomość własnych zalet i wad oraz możliwości, zdolność do poczucia humoru i dystansu do siebie;
- wiara w siebie:** poczucie pewności i spokoju, umiejętność działania w sytuacjach wywołujących niepokój, odwaga w prezentowaniu i obronie swoich poglądów, nawet potencjalnie niepopularnych.

2) samoregulacja:

- sumienność:** trzymanie się zasad, odpowiedzialność w wykonywaniu obowiązków, odpowiedzialność za swoje działanie;
- przystosowalność i innowacyjność:** elastyczność, otwartość na nowe sytuacje i rozwiązania.

3) motywacja:

- zaangażowanie:** zdolność do długotrwałego wysiłku, w zgodzie z własnymi lub grupowymi wartościami, celami;
- inicjatywa:** aktywność, pomysłowość, korzystanie z sytuacji;
- optymizm:** wytrwałość mimo ewentualnych przeszkód.

Rozwój kompetencji społecznych

1) empatia:

- rozumienie innych:** wyczuwanie stanów emocjonalnych i uczuć innych ludzi, umiejętność dobrego słuchania, przy zachowaniu asertywności;
- doskonalenie innych:** prawdziwe zainteresowanie innymi, dostrzeganie ich możliwości rozwojowych, zdolności i talentów, wspieranie przy zachowaniu „sztuki krytykowania” i informacji zwrotnych,

2) umiejętności społeczne:

- **porozumiewanie się:** otwartość w kontaktach, opanowanie, uważne słuchanie, prezentowania swojego stanowiska
- **przewodzenie:** zdolność do inspirowania innych, wzbudzania entuzjazmu dla pomysłów i projektów, wspólnej wizji i celów działania;
- **tworzenie więzi:** tworzenie i podtrzymywanie więzi porozumienia z innymi, kreowanie klimatu wspólnoty i korzystnych stanów emocjonalnych w grupie;
- **współpraca, umiejętności zespołowe:** utrzymywanie równowagi pomiędzy koncentracją na emocjach i na zadaniach, umożliwianie szczerzej wymiany informacji, zachęta i wsparcie, skuteczne planowanie i organizacja; dzielenie się efektami pracy.

Rozwój kompetencji kulturowych:

1) **wspieranie różnorodności:** szacunek dla ludzi odmiennych światopoglądów, tolerancja, akceptacja dla różnorodności, wrażliwość na problemy różnych ludzi

2) dostrzeganie zjawiska wpływu kultury i społeczeństwa na postrzeganie roli kobiet i mężczyzn,

Rozwój umiejętności - doskonalenie warsztatu teatralnego:

- usprawnianie narządów mowy
- doskonalenie koncentracji uwagi, spostrzegawczości i pamięci,
- rozwój wyobraźni oraz spontanicznej aktywności i ekspresji,
- rozwój wrażliwości,
- doskonalenie koordynacji ruchowej,
- kształcenie pamięci ruchowej, orientacji przestrzennej
- wzbogacenie doznań słuchowych,
- uwrażliwienie na muzyczne elementy mowy: rytm, melodia, tempo, dynamika i barwa dźwięku,
- kształcenie umiejętności prawidłowego operowania głosem i oddechem,
- wzbogacanie słownictwa i mowy czynnej.

Formy i metody pracy

Praca nad pobudzeniem twórczej aktywności obejmuje następujące elementy:

1. Przygotowanie aparatu mowy
2. Uświadomienie możliwości głosu i poprawienie jego sprawności
3. Przygotowanie ciała i rozwój jego ekspresji
4. Etiudy teatralne
5. Zabawy interakcyjne
6. Praca ze scenariuszem

1. Przygotowanie aparatu mowy

Wstępnym etapem zabawy w teatr powinny być ćwiczenia z zakresu techniki mówienia:

- ćwiczenia narządów mowy – artykulacja
- dykcja

- akcent wyrazowy
- akcent logiczny
- ćwiczenia oddechu

Do ćwiczeń mowy wykorzystywane są elementy rytmiki Carla Orffa, która oparta jest na wspólnych zjawiskach dla muzyki i mowy, a więc na rytmie, tempie, wysokości dźwięku (melodii), akcentacji, frazowaniu i artykulacji. Rytmizacja mówienia stwarza warunki do uwrażliwienie na muzyczne elementy mowy: rytm, melodia, tempo, dynamika i barwa dźwięku. Piosenki i wiersze zawarte w programie doskonale nadają się do ćwiczenia płynności mowy. Dzięki rytmizacji wersów i rymom w nich występującym łatwiej jest dziecku pracować nad brakiem płynności w wypowiedzianych tekstach.

Ćwiczenia te zwiększają także zakres doznań słuchowych, które kształtują umiejętność różnicowania tempa, rytmu, akcentu i metrum, barwy, artykulacji i melodyki dźwięków. Stanowią przygotowanie do prawidłowego różnicowania i realizowania dźwięków mowy.

2. Uświadomienie możliwości głosu i poprawienie jego sprawności

Ćwiczenia ukazują możliwość interpretacji głosem, eksponowania uczuć, wywierania wpływu na odbiorcę. Wykorzystanie muzyki podczas ćwiczeń pomaga dostrzec różnorodność barw dźwięku, ułatwia zabawę własnym głosem.

3. Przygotowanie ciała i rozwój jego ekspresji

Pierwszym etapem jest rozwój świadomości własnego ciała. Muzyka stanowi tu czynniki wspomagający dzięki odczuwaniu dynamiki, tempa, rytmu, przebiegu melodii. Charakter muzyki wyznacza kierunek ekspresji ruchowej, ale jednocześnie pozostawia miejsce na własną interpretację. Uczniowie uczą się wykorzystywać ciało jako środek komunikacji. Zwracają uwagę na mowę ciała. Ważną rolę odgrywa tu także wykorzystanie rekwizytów. Ćwiczenia z rekwizytami wskazują funkcję scenicznego rekwizytu, który często bywa kluczem do opowiedzianej historii. Wokół niego skupiają się pomysły działań, a także propozycje tekstu.

4. Etiudy teatralne

Etiuda to minispektakl, zdarzenie teatralne, które stanowi znakomite „laboratorium” szlifowania aktorskiego warsztatu. Jest to równocześnie forma pracy przygotowująca uczestników do zmierzenia się z konkretnym problemem – przedmiotem scenicznego obrazu. W etiudach, inaczej niż w grach i zabawach teatralnych, mamy do czynienia z budowaniem struktury, to kolejny stopień teatralnego wtajemniczenia. Praca nad etiudami bardzo dobrze sprawdza się w małych - dwu-, trzy-, czteroosobowych zespołach, etiudy mogą być też jednoosobowe. Aktorzy uczą się poprzez tę formę kontaktu z partnerem i trudnej sztuki kompromisu, podporządkowania swojej prywatnej wizji

większej, całościowej koncepcji, a także dyscypliny. Temat etiudy może być całkiem dowolny lub może się odnosić do tematyki przygotowywanego widowiska. Podobnie, prowadzący może podać bardzo konkretne wskazówki dotyczące np. przestrzeni czy charakteru budowanej postaci lub pozostawić twórcom większą swobodę. W tej metodzie chodzi przede wszystkim o jasne określenie problemu i zadania aktorskiego, które są punktem wyjścia do pracy nad zamkniętą, małą formą teatralną.

Jest to etap wprowadzający w świat sceny i zadań aktora, reżysera, scenografa. Jest to bardzo ważna część procesu warsztatowego – etap swoistego wtajemniczenia – która służy integracji grupy, pozwala uczestnikom zajęć poczuć się pewnie i bezpiecznie, rozpoznać i ujawnić własne umiejętności i predyspozycje. Równocześnie jest to znakomita lekcja myślenia w kategoriach budowania struktury scenicznej i opowiadania historii. Jak dokonywać wyboru słów i działań, tak by najlepiej służyły znaczeniom i przesłaniu? Jak je komponować, by powstała przejrzysta, czytelna dla innych opowieść? Wiele zabaw koncentruje się na wspólnym, zespołowym kreowaniu scenicznych zdarzeń, znalezieniu dla nich sytuacyjnego kontekstu i przełożeniu ich na język teatru. We wszystkich ćwiczeniach chodzi o twórcze wykorzystanie sygnału wyjściowego: obrazu, przedmiotu, miejsca czy sytuacji jako tworzywa improwizowanej historii. Poszczególne ćwiczenia mają wiele wspólnych elementów, ale w każdym inaczej rozkładają się akcenty związane z różnymi aspektami pracy teatralnej. We wszystkich najważniejszy jest wymiar zabawy, wspólnego eksperymentowania. Są to bardzo praktyczne i atrakcyjne dla uczestników techniki pracy nad scenariuszem. Pozostawiają grupie duży margines swobody i samodzielności, są chętnie przyjmowane także ze względu na brak konkretnego tekstu, którego trzeba się nauczyć, i możliwość odważnego improwizowania. W zabawach, które na pozór są mało poważne, mogą zaistnieć bardzo istotne zagadnienia i problemy, takie jak choćby przemoc, agresja, uzależnienie czy potrzeba bliskości, tolerancja, poszukiwanie własnej drogi.

5. Zabawy interakcyjne

„Żywioł zabawy” jest bardzo istotną częścią procesu twórczego w pracy z grupami. Warto go wprowadzić jako stały element rozpoczynający każde zajęcia, jako przerywnik w trakcie prób czy jako formę zamknięcia i podsumowania warsztatów. Przebieg zabawy może stać się czasem punktem wyjścia do zbudowania samodzielnego teatralnego obrazu, może uruchomić osobny, „równoległy” proces twórczy, który wpisze się w kształt budowanego widowiska. Zabawy działają też jak swoiste „czujniki” procesu pracy – ujawnia się w nich wiele emocji, nieświadomych zachowań i nieoczekiwanych predyspozycji uczestników. Istnieje szereg gier i ćwiczeń – dramowych, ruchowych, relaksacyjnych, wspomagających koncentrację i wiele innych. Każdą z takich zabaw warto rozwijać i udoskonalać na własny sposób poprzez eksperymenty prowadzone wspólnie z uczestnikami.

6. Praca nad scenariuszem

Opisane wyżej ćwiczenia i zabawy to propozycje działań przygotowujących grupę warsztatową do samodzielnej pracy nad strukturą scenicznej historii. Istnieje wiele sposobów budowania teatralnej opowieści i wiele źródeł inspirujących wybór konkretnej formy scenariusza. Praca nad scenariuszem teatralnym zakłada wykorzystanie gotowego tekstu czy przekazu literackiego lub też stworzenie opowieści scenicznej bez literackiego wzorca. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z różnymi formami adaptacji, w drugim – ze scenariuszami w pełni autorskimi, które jednak mogą czerpać z rozmaitych źródeł, rozwiązań i pomysłów. Pracując z dziećmi należy podkreślić wagę i funkcjonalność pozasłownych sposobów opowiadania historii w teatrze. Dzieci mają zwykle poważne trudności z pamięciowym opanowaniem dużych partii tekstu, a także problemy z dykcją i interpretacją. W ich wykonaniu dłuższe sekwencje monologów i dialogów bywają często najsłabszą stroną widowiska. Pomocne okazuje się w tej sytuacji zorientowanie scenariusza przede wszystkim na działania sceniczne, a w mniejszym stopniu na tekst. W teatrze bardzo wiele treści można pokazać, zobrazować, wyrazić ruchem czy znakiem plastycznym. Słowo, które nie jest w spektaklu dziecięcym nadmiernie eksploatowane, brzmi mocniej i bardziej wyraziście, ma większą siłę oddziaływania. Właśnie dlatego warto poszukiwać takiej formy scenariusza, w której działania mają rolę pierwszoplanową, a przynajmniej zastępują tekst w tych wszystkich przypadkach, gdzie jest to możliwe i uzasadnione. Źródła literackie nie są jedynym twórczym teatralnych scenariuszy. Cenny impuls do pracy nad widowiskiem stanowi określenie tematu przewodniego scenicznych poszukiwań. Problem, zjawisko społeczne, istotne wydarzenie, ale także stan emocjonalny, fantazje, osobiste przeżycia aktorów mogą być impulsem określającym strukturę scenariusza.

Wybierając tekst do scenicznej realizacji, mamy możliwość korzystania z różnorodnych źródeł, w pierwszym rzędzie z utworów literatury pięknej – dramatycznych, poetyckich i prozatorskich, ale również z wszelkich innych dokumentów piśmienniczych, takich jak choćby teksty prasowe, listy czy nawet noty słownikowe i encyklopedyczne. Rzadko zdarza się, by gotowy tekst literacki był wykorzystywany do celów pracy z grupą warsztatową w swoim oryginalnym kształcie. Najczęściej jest on tylko punktem wyjścia do dalszego przetwarzania, zwykle wymaga radykalnych skrótów. Przy ich dokonywaniu można ograniczyć warstwę słowną do minimum, zachowując tylko frazy służące konkretnemu celowi: charakteryzujące postać, niosące istotną treść, którą trudno wyrazić w działaniu, fragmenty o szczególnych walorach brzmieniowych, odznaczające się specyficzną literacką urodą, podkreślające klimat kreowanej rzeczywistości. Tworząc autorski scenariusz na motywach opowiadania, bajki, wiersza czy jakiegokolwiek innego przekazu literackiego, możemy

łączyć partie oryginalnego tekstu z fragmentami napisanymi na użytek konkretnej realizacji scenicznej. Szczególnie cenne są propozycje samych aktorów wynikające z ich językowej wrażliwości, temperamentu i charakteru tworzonej postaci, a także z ich własnego odczytania sensu opowiadanej historii i poszczególnych scen. Możliwa jest także kompilacja kilku różnych tekstów – połączenie nawet pozornie bardzo odległych wątków i tropów w spójną całość. Wybór właściwej taktyki adaptacyjnej zależy od wielu czynników, w pierwszym rzędzie od liczebności i specyfiki grupy realizatorów – ich wrażliwości oraz doświadczeń, możliwości intelektualnych, ruchowych, emocjonalnych.

Scenariusz stanowi zaledwie punkt wyjścia, szkielet, otwartą konstrukcję czekającą na wypełnienie przez uczestników teatralnej przygody. Na wet jeśli mamy do czynienia z dziełem specjalnie pisanym na scenę. I w tych przypadkach utwór dramatyczny jest w trakcie pracy scenicznej przekształcany w scenariusz. Czasami twórcza interpretacja dzieła jest tak znacząca, wykraczająca poza przesłanie autora i budująca nowe wartości, że dzieło teatralne jest zupełnie odmienne od pierwowzoru – wówczas mamy do czynienia nie tyle z adaptacją, co z inspiracją. Od twórczej inwencji autorów scenariuszy zależy, jaki ostateczny kształt przyjmie wspólnie budowane przedstawienie. Zatem pomysł teatralny bywa bardzo często, punktem wyjścia do tworzenia scenariusza i jego podstawowym tworzywem.

Uwagi o realizacji

Wszystkie opisane techniki pracy warsztatowej służą przede wszystkim oswojeniu uczestników zajęć z materiałem teatru, jego prawidłami i specyfiką. Uczą podstawowych sprawności i umiejętności potrzebnych aktorowi na scenie. Równocześnie dają uczestnikom autentyczną szansę kreacji, wymyślania i budowania teatralnych obrazów o ciekawym, indywidualnym kształcie. Jednak sztuka teatru to nie tylko obszar poszukiwań i spełnień artystycznych. Wysiłek stworzenia nowej rzeczywistości scenicznej jest też w pracy z grupą próbą zmierzenia się z bagażem osobistych doświadczeń, jakie wnoszą ze sobą wszyscy twórcy przedstawienia. W każdym teatralnym przedsięwzięciu warto znaleźć miejsce dla analizy problemu, dla refleksji, dla istotnego przesłania, dla świata wartości. Wielkim wyzwaniem dla opiekuna grupy jest takie poprowadzenie procesu kreacji, by stał się on równocześnie przygodą odkrywania siebie przez każdego z uczestników. Tak rozumiana praca warsztatowa staje się faktyczną formą rozwoju dziecka. Jednym z fenomenów teatru jest właśnie możliwość prawdziwego przeżywania emocji przez aktora w świecie stworzonej fikcji scenicznej. Im więcej autentycznych emocji w budowanych postaciach i

sytuacjach, tym bardziej przekonywująca i wiarygodna staje się rzeczywistość przedstawiona na scenie. Każda rola kreowana w teatrze może stać się ważnym spotkaniem z osobistymi doświadczeniami, problemami i pragnieniami twórców. Ten fenomen dotyczy również widzów – wielokrotnie zdarza się, że odbierają oni spektakl bardzo osobiście. W tym miejscu trzeba też zasygnalizować zagrożenia i niebezpieczeństwa, jakie wiążą się z angażowaniem emocji - czasem bardzo trudnych - w pracę artystyczną. Bardzo ważny jest też efekt pozytywnego weryfikowania umiejętności, indywidualnych talentów oraz poczucia własnej wartości każdego z uczestników. Nawet jeśli w procesie pracy pojawia się szereg zadań trudnych, przekraczających możliwości poszczególnych osób, to zaistnienie we wspólnym dziele teatralnym jest zawsze źródłem autentycznej siły i satysfakcji. To pozytywne doświadczenie, związane z przezwyciężeniem barier i przeciwności, ma przełożenie na funkcjonowanie w innych obszarach życia – w środowisku rodzinnym, szkolnym. Nie zawsze są to zależności proste i oczywiste, ale bez wątpienia każdy twórczy wysiłek angażujący autentyczne emocje wspiera indywidualny rozwój i pomaga podejmować nowe wyzwania w codziennym życiu.

Podczas prowadzenia zajęć należy pamiętać, iż pewne działania mogą kształtować stereotypy, np. wobec płci lub innych kultur. Dlatego ćwiczenia nie powinny wprowadzać podziału w grupie na zadania typowo dziewczęce i chłopięce. Przygotowując ćwiczenia teatralne należy zwrócić uwagę, by nie kształtowały wśród uczniów przekonania, iż pewne modele zachowań są „właściwe” dla kobiet, a inne dla mężczyzn np. oczekiwanie łagodnego zachowania dziewcząt i agresywnego zachowania chłopców. Inne takie oczekiwania wiążą się na przykład ze wspieraniem samodzielności mężczyzn i niesamodzielności kobiet. Takie oczekiwania – nieznaczące, gdy stanowią po prostu wyraz jednostkowych postaw, okazują się bardzo ważne dla zachowań w przestrzeni publicznej (np. w szkole czy w pracy), w interakcjach z innymi ludźmi (np. w rodzinie czy w związkach partnerskich) oraz w kształtowaniu się postaw stereotypowych właściwych każdemu społeczeństwu (np. stereotyp nadwrażliwości kobiet, przekonanie o większej sile mężczyzn itd.).

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

KARTA OCENY KOMPETENCJI I UMIEJĘTNOŚCI na podstawie obserwacji przeprowadzonych podczas *Zajęć teatralno – muzycznych*

.....
Imię i nazwisko

.....
Data prowadzonej obserwacji

.....
Imię i nazwisko nauczyciela/ki prowadzącej obserwację

Kompetencja	Poziom niski		Poziom przeciętny		Poziom wysoki		Poziom bardzo wysoki	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Świadomość emocjonalna								
Poprawna samoocena								
Wiara w siebie								
Sumienność								
Pomysłowość								
Zaangażowanie								
Inicjatywa								
Wytrwałość								
Aktywne słuchanie								
Zdolność prezentowania swoich pomysłów								
Kreowanie klimatu współpracy								
Efektowna współpraca								
Otwartość na różnorodność								
Znajomość problematyki gender								
Umiejętność/ sprawność	Poziom niski		Poziom przeciętny		Poziom wysoki		Poziom bardzo wysoki	
Sprawność narządów mowy								
Koncentracja uwagi								
Pamięć								
Ekspresja								
Wrażliwość na bodźce słuchowe								
Koordinacja ruchowa								
Pamięć ruchowa								
Umiejętność operowania głosem								
Mowa czynna (słownictwo)								